

Mithat Cemal Kuntay'ın "Üç İstanbul" ve "Mehmet Akif" Eseri Üzerine Bir İnceleme

The Analysing on the Novel

"Three İstanbul" and "Mehmet Akif" by Mithat Cemal Kuntay

Eşqane BABAYEVA*

Özet

Mehmet Akif Ersoy, Türk milli mücadele döneminin büyük şahsiyetlerinden biridir. İstiklal şairi Mehmet Akif, Türkiye'nin ictimai-siyasi hayatında da önemli bir role sahiptir. Şairliğinin yanı sıra, kişiliği ile de dikkat çekmektedir.

Hakkında pek çok araştırma yapılan Mehmet Akif, bazı romanlarda da roman kahramanı olarak geçmektedir. Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa'sı* ile Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul'u* gibi eserlerde M. Akif karakterine yer verilmiştir.

Bunlardan en dikkati çeken *Üç İstanbul* romanıdır. Eserde, şairin karakteri gergin ictimai-siyasi olayların fonunda takdim edilmiştir.

Makalede, Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanı ile *Mehmet Akif* monografisi ele alınacak ve buradaki Mehmet Akif karakteri incelenecektir.

Anahtar sözlere: Türk edebiyatı, Mehmet Akif, Mithat Cemal Kuntay, roman, monografi

* Doç. Dr.: Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü
Genç Alimler Konseyi Başkanı Azerbaycan/Bakü email: eshqane@mail.ru tlf: +994 70 386
00 14

Abstract

One of the greatest figure of Struggle period of Turkey was Mehmet Akif. A poet of Freedom M. Akif played on important role in the social life of Turkey. As his poetry, his literarue figurship creates interest.

His literary portrait as reflected in some novels. M. Akif fictional figure is created in Tarık Bugra's novel "Kuchuk agha ", Mithat Cemal Kuntay's "Three İstanbul " and etc.

One of the attractive works is "Three İstanbul" novel.

M. Akif figure is described in the sphere of tenisive sosial events In the article, referring to M.C.Kuntay's "Three İstanbul" and "Mehmet Akif" monoqraphy, M. Akif's character will be studied.

Keywords: Turkish literature, Mehmet Akif, Mithat Cemal Kuntay, novel, monoqraphy

Giriş

İstiklal şairi Mehmet Akif Ersoy; İslam coğrafyasını aydınlatan, eserleri, fikirleri, mücadelesi ve edebî kişiliği ile, önemli bir tarihin fikir ve sanat hayatının bütün bir hikayesini kendisinde cem eden büyük şahsiyetlerden biri olmuştur. Mehmet Akif üzerine pek çok araştırma yapılmış, monografiler, ilmî makaleler kaleme alınmıştır. Bunlardan, Süleyman Nazif'in Mehmed Âkif, Metin Önal Mengüşoğlu'nun Müstesna Şair Mehmed Âkif, Eşref Edib'in Mehmed Âkif, Hasan Basri Çantay'ın Âkifname, Mithat Cemal Kuntay'ın Mehmed Âkif Ersoy-Hayatı, Seciyesi ve Sanatı, M. Emin Erişilgil'in Bir İslamcı Şairin Romanı, Orhan Okay'ın Mehmed Âkif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi, Fevziye Abdullah Tansel'in Mehmed Âkif, Zeki Sarıhan'ın Mehmed Âkif, Fazlı Gökçek'in Âkif'in Şiir Dünyası, Kazım Yetiş'in Bir Mustarip Mehmed Âkif Ersoy ve yine aynı yazarın Mehmed Âkif'in Fikir Sanat Dünyasından Çizgiler, D. Mehmed Doğan'ın Camideki Şair, Tahsin Yıldırım'ın Milli Mücadelede Âkif, Dücane Cündioğlu'nun Bir Kur'an Şairi, Mehmed Âkif'in Mısır Hayatı, Mustafa Özçelik'in Mehmed Âkif ve Çanakkale, Yusuf Turan Günaydın'ın Âkif'in Mektupları, Mehmed Sılay'ın Seyyah-ı Beyaban Mehmed Âkif, Mehmed Demirci'nin Yahya Kemal ve

Mehmed Âkif'te Tasavvuf, Abdurrahman Şen'in Mehmet Akif isimli kitaplarını zikredebiliriz. Azerbaycan'daysa Abdullah Tüylü'nün Mehmet Akif'in sosyal şürleriyle ilgili araştırmasının çevirisi ile Seriyeye Gündoğdu'nun "Məhməd Akif Ərsoy yaradıcılığında ictimai problemlərin bədii təcəssümü" konusundaki doktora tezi ve monografisi neşredilmiştir.

Bu eserler, Akif üzerine yazılmış bilimsel çalışmalardır. Mehmet Akif Ersoy'u roman kahramanı olarak ele alan romanlar da yazılmıştır. Bunlardan, Mehmet Akif'in yakın arkadaşı Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul'u ile Tarık Buğra'nın Küçük Ağa'sını zikredebiliriz.

Dönemin siyasal olayları ve Üç İstanbul romanı

Mehmet Akif'in edebî portesinin çizildiği Üç İstanbul romanında, üç ayrı dönemin İstanbul üzerindeki yansımalarını anlatılır. Eserde, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Mütareke dönemleri ele alınmaktadır.

II. Abdülhamit 1876'da tahta çıkmış, hakimiyeti yıllarında bazı önemli olaylar yaşanmıştır: I. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı-Rus Harbi, Ayastefanos Antlaşması, Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesi vs. II. Abdülhamit, çoğu romanda olduğu gibi, burada da olumsuz bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Romanda, II. Abdülhamit, kişilik özellikleriyle oldukça olumsuz bir görünüm içinde sunulur. Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesi, Ali Suavi vakası, Buhari'nin hadis kitabının yakıtılması, II. Abdülhamit'in kişilik özellikleriyle alay etmek için kullanılır. Bir istihbarat sistemi olarak kurulan jurnalcilik teşkilatı ise bir süre sonra kötüye kullanılmıştır. Hafiyeler, saraya sundukları asıllı asılsız jurnaller yüzünden, halkın gündelik yaşamda tedirgin olmasına yol açmışlardır.

Gazetelere uygulanan sansür ise, bu işle görevlendirilen bazı kişilerin yetersizlik, beceriksizlik ve bilgisizliğinin de etkisiyle, yer yer trajikomik boyutlara ulaşmıştır.

Burada, Abdülhamit'e duyulan öfke ve nefretin temel nedeni olarak, sergilediği baskıcı yönetimle özgürlüğü kısıtlama anlayışı ön plana çıkar. Eserde, aydınları sürgüne göndermesi, memleketten uzaklaştırması gibi meselelere de değinilir.

Örn.; "Müşir artık fena coştı:

'Memleket, efendimizin sayesinde Avrupa'ya döndü' dedi. Adnan da nihayet kızdı; korkmak lüzumunu unuttu. 'Yalnız bir farkla paşa hazretleri'

dedi, ‘mektepsiz, gazetesiz, efkâr-ı umumiyesiz, hürriyetsiz bir Avrupa!’” (Üİ, 175).

“Be adam, Sarı Selim kadar da mı olamıyorsun? O hiç olmazsa ne küçük padişah olduğunu bildi de Sokullu’ya, Piyale’ye, Kılıç Ali’ye, Sinan Paşa’ya dayandı; ayakta yaşadı, ayakta öldü. Sen bir Mithat Paşa’ya tahammül edemedin?” (Üİ, 42)

Eserde; kendisi de bir 93 muhaciri olan Adnan’ın yazdığı roman aracılığıyla, 93 Muharebesi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı ile savaş sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması’ndan da bahsedilmektedir:

“Rumi 1293 yılı Nisan’ının 11’inci Pazartesi günü bir Moskof, Babali’ye bir mektup gönderiyor; Moskof, Rus maslahatgüzarıdır. Mektup, ultimatodur. İki gün sonra Osmanlı-Rus Harbi başlıyor. Bundan dokuz gün sonra da, Sultan Hamit, Şeyhülislam kapısının fetvasıyla gazi oluyor. Moskof’tan kutu kadar küçük Sohum kalesi alındığı için, saray imamı Ayasofya camiinde ‘el-Gazi ibnü’l-gazi Abdülhamit!’ diye haykırıyor. O, İstanbul’da gazi olurken, Moskof çarı, cebinden yere düşmüş bir ipeklî mendil gibi Ardahan’ı alıyor; Moskof ordusu, Tuna’yı haritadaki çizgiden atlar gibi telefatsız geçiyor. Nihayet, 1294 Şubat’ın 19. Pazartesi günü, Ayestefanos’ta bir Ermeni’nin köşkünde, Grandük Nikola ile Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Osmanlı İmparatorluğu’nun battığını alaturka saat on

birde tasdik ediyorlar: 93 Muharebesi bitti; Ayestefanos muahedesi imzalanıyor.” (Üİ, 10)

Ardından, yazar devam eder:

“Abdülhamit, Dolmabahçe sarayı merdiveninin taşlarında duruyor ve Osmanlı İmparatorluğu’nun ayağa kalkan cenazesi Moskof başkumandanını selamlıyor. Ertesi günü, Moskof başkumandanı Yıldız Sarayı’ndaki akşam ziyafetine alaturka saat on birde davetli. Galip kumandan, ziyafette gecenin dördüne kadar Abdülhamit’e gözlerini dikeyor. Mağlubu beş saat seyrediyor. Bu gözlerden Abdülhamit’in bile rahatsız olduğunu tarih yazar.” (Üİ, 11)

Eserde, Abdülhamit, Türkiye’de yabancılara meydan vermekle de eleştirilmektedir:

“Memleketi taksim mi ederlermiş? Memleketin zaten neresi benim? Ereğli’de kömür Fransız! Haydarpaşa’da demir Alman! Yalnız Yemen’de dökülen kan Türk! Üstünde ölüp altında gömülecek kadar bir toprak; bu mu memleket? Elçi tercümanlarının çığnedikleri leşe siz Osmanlı İmparatorluğu

mu diyorsunuz? 'Maliyeyi düzeltelim!' Bunu padişah baş başa kiminle düşünüyor? Sadrazamla mı? Hayır! Alman Baştercümanı Testa ile!... Ermeni ihtilalinde yirmi beş Ermeni'yi Osmanlı Bankası'ndan çıkarmaya Sultan Hamit kimi gönderiyor? Zaptiye Nazırını mı? Hayır! Moskof baştercümanı Maksimof'u! Siz ne diyorsunuz Nail Beyefendi? Hangi devlet; hangi imparatorluk? Diyarbekir'de bir Türk bir Ermeni'nin nasırına bassa, devletler Galata'ya bir düzine karakol gemisi gönderiyor. Avrupa Hariciye nazırları vilayetlerimize Dâhiliye nazırlarımız kadar karışıyor. Sonra da 'Avrupa bizi taksim etmez, çünkü sultan Hamit padişaktır!' diyorsunuz. Demek ki, Abdülhamit'ten korkuyorlar?" (Üİ, 73)

Eserde, padişah Vahdettin de, siyasi meselelerin fonunda ele alınmakta ve İngilizlerin adamı olarak nitelendirilmektedir.

Dönemin diğer önemli olaylarından biri de, 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet'in ilan edilmesidir. Ancak, memlekette coşkuyla karşılanan bu gelişme çok uzun ömürlü olmaz. Nisan 1877'de Osmanlı-Rus Harbi başlar. Bu savaş Osmanlı'nın aleyhine sonuçlanarak, oldukça ağır şartlar içeren Ayastefanos Antlaşması imzalanır. Savaşın kötü gidişatı ve menfi sonuçlanması, Meclis-i Mebusan'da da bazı olumsuz sahnelere yol açar. Bunun üzerine, II. Abdülhamit Meclis-i Mebusan'ı tatil eder. Bu olay, memleketin aydın gençleri arasında şiddetli bir muhalefetle karşılaşılır; Jön Türk muhalefet hareketinin de çıkış noktasını oluşturur. II. Abdülhamit döneminde ülkenin ekonomik durumu da pek iyi değildir:

"İktidarının ilk yıllarında ülkenin mali durumu çok kötüdür. Gelir her yıl azalmakta, hazine borç içinde idi. Ülkenin 252 milyon altın borcu vardı. Fakat, sultan tahttan ayrıldığında bu borç 30 milyon altına inmiştir." (Çetin, 2007, s. 18)

Bu durum, Üç İstanbul romanında Maliye Bakanının ağzından da açıkça ifade edilir:

"Reji komiseri Nuri Bey 'felaket'i Rambert'e tercüme edecekti. Bu tercümeye –ve bütün bu tercümelere– hiç lüzum yoktu. Nazır Fransızca, Rambert Türkçe bilmedikleri halde ikisi de tercümanı dinlemezler, birbirlerinin yüzlerine bakarlardı ve Rambert daima Nazır'ın Reji'den Türkçe borç istediğini, Nazır da daima Rambert'in bu borcu Fransızca vermeyeceğini –birbirlerinin suratlarından– anlarlar ve tercüman boş yere yorulur, iki dilde kuvvetli kelimeler arardı. Şimdi borcun Fransızcasını dinlemeden, Rambert, istenilen paranın ne kadar olduğunu Nuri Bey'den, o da Nazır'dan sordu:

Nazır küçük diline dolanan bir sesle cevap verdi: ‘Beş yüz lira!’ Nuri Bey sakalına kadar sapsarı oldu. O gün devlet hazinesinde beş yüz lira yoktu; Osmanlı İmparatorluğu altı yüz senelik sakalıyla dileniyordu.” (Üİ, 46-47) Romanın ilerleyen kısmında, Maliye Nazırı, göreve başladığı gün hazinede yalnızca on yedi lira olduğunu itiraf edecektir. (Üİ, 150)

Romanda, 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’nden de bahsedilir. Adnan’ın yazdığı romanda bu meseleye de değinilmektedir:

“1918 Mütarekesi demek Türk’ten Rum intikam alacak demektir: Rum ekalliyeti bedbahttır çünkü!.. Rum ekalliyetinin elinde dükkân beş ayda mağaza, mağaza beş yılda anonim şirket olmuştur çünkü!.. Bu saadet azdır. Az olan saadet emel taşıyan insanlar için bedbahtlıktır. Beyoğlu’ndaki konak, Asya’daki kulübeyi İngiliz zırhlısındaki 38’liğe gösteriyor: Konak Rum ekalliyetidir; kulübe hâkim Türk unsurudur: 38’lik top hukuk-ı düveldir. Kulübenin kapısından ve konağın penceresinden iki kemik çubuk gibi iki iskelet uzanıyor: Türk kızı, Rum kızı. İkisi de zayıf. Fakat biri teneşire, biri moda gazetesine konacak kadar zayıf!” (Üİ, 415)

Mütarekenin hemen ardından İttihat ve Terakki kendini lağveder. Talat, Enver ve Cemal Paşalar yurt dışına kaçarlar:

“Mütarekeden sonra Naşit namus nöbetleri geçiriyordu, hele kaçan İttihatçılara kızdığı zaman. ‘Kaçmamışlardır canım! Biletlerini gidip gelme almışlardır.’

Belkis bunu Naşit’e söylerken, dönüp Adnan’a başka türlü bakıyordu. Bu gözlerin önünde Adnan hatırladı: İttihatçılar kaçtığı gün Belkis ‘Babamı memleketten zorla çıkardılar. Hafıye, hırsız dedikleri adam onlar gibi hesap vermekten kaçmadı’ demiş, Adnan’a gene bu türlü bakmıştı.” (Üİ, 421)

Verdiğimiz örneklerden, dönemin esas olaylarının yansıdığı sahnelerle Osmanlının çöküşü ve Cumhuriyet’in kuruluşu ana hatları ile anlatılmaktadır. Eseri dikkatlice incelediğimizde, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele döneminin sosyal, siyasal, askerî, kültürel, edebî durumunun yansımalarını görmekte ve devrin panoramasını gözümüzün önüne getirebilmekteyiz. Eserde, o dönemin önemli sorunlarından biri olan yozlaşma, ahlaki bozulma, aile değerlerinin kaybedilmesi gibi meseleler de konu edinilmektedir.

Üç İstanbul romanında Mehmet Akif karakteri

Osmanlının çöküşü ile Cumhuriyet'in kuruluşunu ana hatlarıyla anlatan Üç İstanbul romanı, siyasal olayların sahne edilmesinin yanısıra, ele alınan karakterler bakımından da dikkati çekmektedir. Eserde, kendisinden söz edilen birçok şair vardır. Bunlardan biri, yazarın, Adnan'ın gözünden, "içtiği konyanın verdiği salahiyetle bütün Beyazıt meydanında serbest çıkan tek ses" olarak nitelediği bir şairdir. Üstü başı konyak kokan bu şair, Buhari'nin yakılışı haberini tekrarladıktan sonra, Namık Kemal'in vatan şüirlerinden bir beyit okur. Yazarın Adanalı olduğunu belirttiği bir başka şair ise, "bebeksiz alil gözleriyle" Sokrates'in, Homeros'un Larousse'taki resimlerine benzemektedir ve o da, aynı haberi tekrarladıktan sonra zalimli, mazlumlu bir şüir okur. Bu sahnenin üçüncü şairinin uzaktan geldiğini gören Adnan, haberin dördüncü baskısına ilaveten bu şairin okuyacağı, muhtemelen hürriyet konulu şüiri duymamak için kaçacak yer arayacak ve Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin bahçesine dalacaktır.

Mithat Cemal Kuntay'ın ustalıklı çizdiği bu birkaç sahneden Üç İstanbul'un birinci/İstibdat döneminde, ortalıkta dolaşan şairlerin çok içtiklerini ve günün olaylarıyla ilgili olarak rastgeldiklerine ayaküstü şüirler okuduklarını görmekteyiz. Esere göre, bu dönem ve muhitin yetiştirdiği şairler, şairliği toplumsal bir rol olarak benimsemişlerdir. Bunun bir nedeni de, siyasi baskı ve şiddetin aydın dünyasına yansımalarının ortaya çıkardığı sonuçlardır. Şairlik aynı zamanda bir kaçış, umutsuzluk ve karamsarlık kaynağıdır.

Kitapta Abdülhak Hâmit karakteri de dikkati çekmektedir. Abdülhak Hâmit, büyük bir hayal kırıklığı içerisinde, "yelesinde berberin, tarağın izleri olan" ve "peltek konuşan bir yıldırım" olarak resmedilir. Adnan ve Raif, "gayritabii bir hilkat vakası görmek için" çıktıkları dağın "bitmeyen alnında aradıkları tecennünü (delirmeyi)" bulamazlar. "Uzun sakalında vücudu kaybolan velinin yerinde, rübası ütülü bir zat var"dır.

Eserde dikkati çeken karakterlerden biri de Mehmet Raif'tir. Raif, Mehmet Akif Ersoy'u ifade etmektedir. Özellikle de, Kuntay'ın Akif üzerine yazdığı monografileri incelediğimizde, burada portresi çizilen karakterin Mehmet Akif olduğu kanaatine ulaşabiliriz. Eserde, fazla geçmemekle birlikte, bu karakter tüm canlılığı ile çizilmiştir.

Eserin baş kahramanı Adnan, şair Raif'ten "acı adam" diye bahseder.

Kuntay –Adnan’ın gözünden– şair Raif’i şöyle anlatmaktadır:

“Bu Raif zaten acı adamdı; tesadüfen güldüğü olursa yüzü rahatsız olurdu. Dostlarını her gün muayene eder, çünkü adamı bugün aynı adamda bulamazsa, bırakır kaçardı; ona göre insan, havasız yaşaması lazım olan mumuydu; haricî havaya bir tarafı değerse çürürdü. Her sabah evinden çıkarken, Marcus Aurelius gibi ‘Yine bugün bir sahte vakara, bir yalancıya, bir haksıza, bir akılsıza rastlayacağım’ derdi. Fakat, bu sözü, Marcus Aurelius gibi, o adamları mazur görmeye hazırlanarak söylemezdi; herkese kızmaya niyetlenerek sokağa çıkardı. Zaten sokaktan tiksiniyordu. Ve ‘Ah, evimden çıkmayabilsem’ derdi. Caddelerden تنها sokaklara sapar, vücudunu duvarlara çevirerek kaçıyor gibi yürürdü. Selamını, kimseye vermemek için, eliyle beraber cebinde saklardı. Para bilmezdi; insanlığın parasız devrinde yaşıyor gibiydi. Lakırdıya budala, sükuta kibirli diyordu. Bakırköy’de ağlayan bir dostu varsa, Erenköy’de gülteni affetmiyordu. Çiçekler, yıldızlar yüzüne yağsa yine somurtkandı.

Adnan böyle değildi. ‘En pis çehre yoktur ki, bir damla gözyaşının arasından temiz görünmesin; gözleriniz dolarak bakınız, çamur da nuranidir’ derdi. Adnan, şair Raif’i hasta buluyordu.” (Üç İstanbul, s. 34-35).

Yine, aynı sayfada, Adnan Moiz’le sohbet ederken şair Raif görünür.

“Moiz Raif’e yumuşak bir tebessümle bakacak oldu; Raif somurttu. Adnan, yanına baktı, Moiz kaçmıştı: ‘Bu Raif çok çetin adamdı.’” (Üİ, s.34)

Eserin “Meşale Adam”la “Amele Adam” bölümünde de yine şair Raif anlatılmaktadır.

Adnan, “Dağda ilah olarak oturan büyük ilham adamı” Abdülhak Hâmit’i ziyaretten neşeli gidip me’yus döndükleri gün, Raif’e tramvayda şöyle der: “Sen ‘meşale adam’la ‘amele adam’ı karıştırıyorsun; sanat adamı Hâmit meşaledir; hareket adamı olduğu gün bu meşale söner; tepesinde upuzun bir dumanla insan boyu bir siyah değnek kalır.”

“Halkın önüne düşecek cesaretimiz yok; arkasından yürüyecek adam da bulamıyoruz” düşüncesindeki Raif, Abdülhak Hâmit’te arkasından yürüyecek adamı aramış, ancak bulamamıştır.

Verdiğimiz örneklerden de belli olduğu gibi, şair Raif’in portresi çizilirken, sözünde doğru, namuslu, melekler kadar masum, aynı zamanda acı bir adam tipi resmedilmektedir. Hatta, Adnan, Maliye Bakanının kızı Süheyla’ya edebiyat hocalığı yapmak teklifini tereddütle karşılarken, Raif’in

bu haberi olumlu karşılması, "Çok iyi yapmışsın" demesi, onu tereddütten kurtarır:

"Birdenbire değişti. Raif gibi namuslu bir adam onun hocalığına mademki seviniyordu; Adnan bu hocalığı kabul edecekti." (Üİ, s. 8)

Eserde, şair Raif doğru sözlü, sorumlu bir şahsiyet olarak resmedilmektedir. Bunu, Adnan'dan ve onun görüş sahnesinden de anlıyoruz:

"(Adnan) sigarasını yakarken sokak kapısı çalındı. Saatine baktı. Mademki sekizdi: Şair Mehmet Raif gelmişti... Çünkü, insan onunla saatini ayar edebilirdi. (Üİ, s. 13)

"Adnan ona daima yazdığı şeyleri okurdu; bu fasıldaki muvaffakiyetini de ona mutlaka göstermeliydi. Bir muharrir için kibirlerin en tatlısı olan gururla faslı okudu. Adnan biliyordu: Günde iki-üç defa konuşan Raif, fasıl bittikten sonra bir şey söylemeyecekti. Hakikaten fasıl biteli çok olmuş, o hala susuyordu. Fakat içinde susmuyordu." (Üİ, s. 13-14)

Bunun dışında, eserde Raif'in zahirî görünüşü hakkında da fikirler yer alır:

"Şair Raif, birçok düşündükten sonra, küçük sakalını kısa kısa çekerek, lakırdı edecekmiş gibi kıvıldadı." (Üİ, s. 14) Tüm bunlar, şair Raif'in Mehmet Akif Ersoy'un portresi olduğunu kanıtlamaktadır.

Midhat Cemal Kuntay'ın Mehmet Akif monografisi üzerine

Büyük yazar Mithat Cemal Kuntay, aynı zamanda birbirinden değerli monografiler de yazmıştır. Onun 3 ciltlik Namık Kemal (Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında), Sarıklı İhtilalci Ali Suavi, Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatı vs. monografileri vardır.

Hem Üç İstanbul romanından, hem de Mehmet Akif üzerine yazmış olduğu monografiden, M. C. Kuntay'ın onunla yakın arkadaş olduğu ve kendisini derinden tanıdığı anlaşılmaktadır.

Mehmet Akif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatı isimli monografi, Mithat Cemal'in M. Akif üzerine yazdığı ilk monografidir. Bundan başka, M. Akif'in ölümünün altıncı yıldönümüne hasrettiği 24 sayfalık İstiklal Şairi Mehmet Akif isimli bir eseri daha vardır.

Mehmet Akif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatı üç ana başlıktan oluşmaktadır.

İlk kısım “Hayatı” başlığı altında verilmiştir. Burada, yazar, Âkif’in çocukluğundan başlayarak, ailesini, öğrenim hayatını, gençliğini ve hayatının diğer safhalarını vermektedir. Onunla ilgili ilk anısını “Dostluğumuz nasıl başladı?” başlığı altında anlatmıştır:

“35 yıl evvel bu odaya bir Cuma günü girince, koltukta, vücudunun mütehakkim çizgileriyle oturan bir atlet adam gördüm; cengâver bir gövde; ilmî bir sakal.

‘Mehmet Âkif Bey’miş; Arapça bilirmiş; şairmiş de.’

Zaten bu odada Cuma günü toplananların hepsi sakallı ve şairdi. Yalnız, bugünkü şair, bu odanın muâşeret kaidelerine aldırılmayarak başı açık oturuyordu.

(Sonra öğreniyorum; Mehmet Âkif festen rahatsız olurdu.)

Bizi birbirimizle tanıştıran ev sahibi, benim de ‘kıymetli bir şair’ olduğumu ona söylemeyi unutmadı.

Bu Mehmet Âkif Bey benimle tanıştığına teşekkür etmedi. Yalnız başını salladı. Ben de içimden birtakım kararlar verdim: Bu adam, mutlaka Tanzimat’tan sonraki edebiyata garezdi. Mutlaka bütün bu türlü adamların hep aynı ezber bildikleri Acemce beyitler okuyacaktı; mutlaka Arapça lakırdı edecekti; hele beni yeni tanıdığı için mutlaka kendini göstermek isteyecek, ‘kaleme aldığı’ gazelleri okuyacaktı. Okumasını bekleyerek içimden eğlenmeye hazırlandım.” (M. C. Kuntay, 1986, 10)

Bu ilk tanışmadan sonra M. C. Kuntay’ın hayatına büyük bir dostluk adanır. Tüm eserlerinden, Kuntay’ın hayatında Akif’in ayrı bir yerinin olduğunu öğreniyoruz. M. C. Kuntay, bir yerde “Her adamın Akif’i başkaydı” diyerek, onu arkadaşlarının gözüyle de anlatır:

“Bir de benim Âkif’im var. Bu Âkif, hayatımın 33 senesidir. Bu 33 senede o, bir tek defa bayağı olmadı. Onun iç yüzüne baktığım vakit gökyüzüne, denize bakar gibi ferahlardım. Sonra onun 63 senelik hayatını öğrendim; bu ne berrak 63 senedir, siyah ve pis tek bir dakikası yoktur.

Fakat dostluğumuz eskিয়েince, onun kusurlarını görmeye başladım. Bu kadar temiz ahlakıyla bu adam melek olmalıydı. Halbuki melek falan değildi. Herkes gibi insandı. Onu melek olmaktan kurtaran –kurtaran diyorum çünkü ‘melek’ tatsız şeydir– bir tarafı vardı: Huyu! Çok çetin huyluydu: Madem ki onunla dosttunuz; ‘Onun gibi düşünecektiniz; onun kızdığı şeye kızacaktınız;

onun sevdiği şey sizin için de sevimli olacaktı.' Benim puta tahammülüm yoktu. Ve onun tapılacak kadar güzel olan faziletinin lüzumsuz bir külfet olduğunu ona bazan onun sesiyle haykırıyordum, aramızda kavga çıkıyordu". (Kuntay, 1986, 20-21)

Mehmet Âkif'in, yenilere bakış tarzı ile, kendisini nasıl şaşırttığını şu satırlarla anlatmıştır:

"Sonra Servet-i Fünûn'a da onu –içimden– düşman diye düşünüyordum. O, kendi haberi olmadan, Servet-i Fünûncuların aleyhinde bulunuyordu; ben de ona 'Kıskanç!' diyen gözlerle bakıyordum.

Bir gün 'Bu Servet-i Fünûncular...' diye söze başladım. O lafımı kesti. Ben hemen anladım: Lakırdımın başındaki 'bu' kelimesi, onun Servet-i Fünûn aleyhinde içini dökmesine kuvvetli bir müsaadeydi. Artık Servet-i Fünûn'a yazarlar, Arapça bilmedikleri için şair olmayacaklardı; ben de, ahlakındaki fazla meleklikten rahatsız olduğum bu adamın kıskançlığına, galiba, kim bilir, memnun olacaktım! Fakat o, sözümü kestikten sonra Fikret'in 'Nedim' manzumesindeki;

Açın şu perdeyi bir bezm-gâh-ı nûşanûş

diye başlayan kısmı ezber okumaya başladı:

'Bu ne tasvirdi! Bu ne lisandı!'

Gücüme gitti. Servet-i Fünûn'u beğenmek biz gençlere mahsustu; bu süs yalnız bizimdi; o bizim elimizden bunu ne diye alıyordu?

'Nedim' manzumesinden sonra 'Resim Yaparken' şiirini okuyordu:

Fırçam kadîd bir ağacın hasta bir dalı...

Fikret'ten sonra Cenab'a geçti: Onun 'Eytâm-ı Şühedâya' diye 'Nüsha-i Mümtâze'de çıkan yazısına.

'Emin ol' diyordu; 'Avrupalılar, bizde Cenab gibi nâsir bulunduğuna ihtimal

vermezler". (Kuntay, 1986, 24)

Eserin, "Beraber Okuduğumuz Şeyler" başlığıyla verilen kısmında, Âkif'in, Doğu edebiyatına olduğu kadar Batı edebiyatına da hakim olduğunu ve Fransızca'yı çok iyi bildiğini öğreniyoruz:

“Her Çarşamba lakırdı edeceğimize okusak!’ dedim. Bu çarşambalara sonra Pazartesi gecelerini de ilave ettik. Haftada iki kere beraber okuduğumuz şeyler bitiyor, başkaları başlıyordu: Sefiller, Hernani, Ruy Blas, Jack, Sapho, Lourdes, Rome, Paris, Thais, sonra biraz Lamartine, biraz Chataubriand. Sonra bazı Acem şairleri, (en başta Hatifi İsfahânî’nin Tevhid’i.) Bu şiirde, nabız damarından kilise çanına kadar her şey Allah’ı haykırır. Âkif bu şiirin nakarat beytindeki ‘Huuu!’ kelimesini bir ney gibi üflerdi.” (Kuntay, 1986, 29-30)

Yine bu bölümde, Akif’in en çok sevdiği muharririn Daudet, eser olarak da Jack (Cek) olduğunu öğreniyoruz.

Eserde, Hâmid ve Akif arasındaki münasebete de değinilir:

“Hâmid, Âkif’in şiirini dinlemeyi ısrarla istedi. Sonra bu Celâl Bey’in yine o gün çok ince adam olduğu da sabit oldu: Vapurda ben ona kendimi söylemediğim halde, benim de bir şiir okumamı Hâmid’in ‘musırrâne rica etmesini’ temin etti.

Evvelâ Âkif okudu. Fakat ne kadar utanarak! Cevap yazmak için aylardan beri üstünde taşıdığı mektuplardan birini çıkardı; Hâmid’in gözlerinden sıklıkmamak için mektuba bakarak ‘Mezarlık’ ismindeki şiirini hafızasından okudu. Ben de bir şeyimi okudum. Ama ben öyle Âkif gibi değil: Hâmid’in güzel güzel suratına bakarak.

Hâmid ikimize de peltek telâffuzla itiraf etti:

‘O, böyle şeyler yazamamıştı!’ Aman yarabbil! O gün ne tâli’liydim!

Fakat ne var ki, dünyada saadet diye bir mefhum tanımayan Âkif, beş dakika süren bu tâli’imi bana çok gördü; köşkten çıkınca;

‘Mithat’ dedi; ‘Makber’ şairi ne seni beğendi, ne beni! Hattâ ikimizi de dinlemedi. O, oturduğu yerden o kadar emin ki, karşısına kim çıksa, o adamdan bir an evvel kurtulmak için ‘Dâhî sizsiniz, ben değilim’ diyor; meramı kendi kendine kalmak! Haklı! Kendisi varken başkası çekilir mi?’”(Kuntay, 1986, s. 63)

Mithat Cemal Kuntay henüz genç bir şairken, Mehmet Âkif’le beraber “Acem Şahına” isimli bir şiir yazmışlardır. Yazar, kitabında, bu şiirin yazılış öyküsünü şöyle anlatıyor:

“Âkif’le beraber Şehzadebaşı’ndan heyecan içinde geçiyorduk: Mehmed Ali Şah, Tahran’da Meclis-i Mebûsan’ı topa tutmuştu. Âkif müstebide bir ceza tertib etmeyi düşündü:

‘Acem Şahı’ diye seninle bir manzume yazalım.’

Şaşırđım: Onunla şiir mi yazmak? Latife mi ediyordu? O, koşacaktı; ben, arkasından bakacaktım. Bu rezaleti mi görmek istiyordu? ‘Hem, beraber şiir nasıl yazılırdı?’

‘Hayır’ dedi; ‘Sen üstünü yazarsın, ben de altını.’

Rahat ettim: ‘Demek, ayrı yazacaktım. İşte bu olurdu. Zaten bu bir eğlence şiiri olacaktı. Basılacak değildi ki.’

Âkif tashih etti: ‘Hayır, basılacaktı!’

O, benimle şiir mi bastıracaktı! İçimden mahzun oldum: Yapmayacağı şeyi niçin söylüyordu?

Fakat eve dönünce ‘Acem Şahı’ başımda mevzulaştı ve yazdım. Ancak Âkif’e göstermeyecektim. Çünkü ‘Beraber yazalım’ demesi lakırdıydı. Bu lakırdısını, o, ben manzumemi okuyunca unutacaktı, biliyordum.

Fakat, insanın kendi eserini okuması ne saadettir! Bir mektubumuza bile cevap alınca, yazdığımız şeyi bir tek kişi olsun okudu diye mesut oluruz. Ve Âkif’e en kısa zamanda tesadüf etmemi temin ettim. Fakat, ‘Acem Şahı’nı yazacağımı bir türlü hatırlamıyordu. Nihayet İran’a acımak, Mehmed Ali Şah’a kızmak mecburiyetinde kaldım; Âkif telaşla sordu:

‘Gerçek, manzume ne oldu?’

Sevgili okuyucularım, rica ederim, zebun-küşlük edip gülmeyin. Ben şiirimi okuyunca Âkif;

‘Bu kuvvette bir manzume nasıl yazacağını’ samimiyetle düşündü! ‘Neyse, çalışayım bakayım!’ dedi; gitti.

Ben kendi kendime kalınca anladım: Bu sahte tevazu, benimle beraber şiir yazmamak için bahaneydi. Vaktiyle böyle bir teklifte bulunduğuna pişman olduğunu açıktan açığa söyleyecek değildi ya! Tabii bu türlü anlatacaktı. Fakat hayret edersiniz, birkaç gün sonra Âkif, manzumenin altını yazmıştı.

‘Dünyada mesut adam yoktur’ kaidesinin, o gün bütün dünyada bir tek müstesnası bendim. Amma gene de mahzundum; çünkü, başkalarının

duymadıkları saadetlerimiz hazindir ve benim de bu saadetimi kimse duymayacaktı; çünkü emindim, Âkif benimle müşterek olan bu manzumeyi bastıracağını ne yapıp yapıp unutacaktı. İçimden ona hak da veriyordum: Artık edebiyatta benimle yan yana duracak kadar da mütevazî olamazdı.

Fakat, o haftanın Perşembe sabahı gözlerime inanmadım, ikimizin imzasıyla ‘Acem Şahı’ basılmıştı. Ancak ikinci bir defa daha gözlerime inanamayacaktım: Âkif Safahat’ın birinci kitabını bastıracağı zaman, bu müşterek şiiri oraya da alacaktı.” (Kuntay, 1986, s. 71-72)

Tevfik Fikret ve Mehmet Âkif arasındaki çekişmeye, bu eserde de dikkat çekilmiştir. Kuntay, bu konudaki anılarını şöyle anlatır:

“Âkif, Fikret’le ilk defa Darülfünûn’da görüştü: Meşrutiyet’te ikisi de orada hocaydı. Âkif’e ‘Sende ne tesir yaptı Fikret?’ dedim.

Âkif, ‘Sevemedim bu adamı’ dedi; sebebini de anlattı:

‘Benim gibi ilk görüştüğü adama yirmi senelik arkadaşlarını çekiştirdi.’

Bu, tuhafıma gitti. İnanmayacaktım; fakat Âkif söylüyordu; istemeye istemeye inandım. Ancak o kadar istemeyerek inandım ki, bu bende yer etmedi.

Aradan birkaç sene geçti, Abdülhak Şinasi Bey’e rica ettim, beni ‘Aşiyân’a götürdü. Fikret’i ilk defa görüyordum. Ve ilk defa gördüğüm Fikret, bana da yirmi senelik arkadaşlarını çekiştiriyordu.

.....

Fikret’ten dönerken düşünüyordum: Âkif, maateessüf, doğru söylemişti. Bu doğru olan arkadaş faslından sonra, Âkif, artık Fikret’in ismini ağzına almıyor ve Fikret’in adı geçerse, Âkif artık ‘Rebab’daki ‘Nedim’in Tasviri’nden, ‘Resim Yaparken’den ezbere mısralar okuyacak kadar coşmuyordu.

Bir gün Âkif, Fikret’in aleyhinde şu mısraları yazdı:

Bugün Allah’a söver, sonra biraz bol para ver,

Hiç utanmaz Protestanlara zangoçluk eder.

Ve;

Herifde bandıralar çifte, tek de olsa direk.

Âkîf'e 'Bu mısralar sen değilsin' dedim; 'Konuşurken bile kimsenin aleyhinde söylemeyeceğin bu sözleri niçin yazdın?'

Âkîf, 'Târih-i Kadîm' diye bir manzumesi var, okumadın mı?' diyor;

Yırtılır ey kitab-ı köhne, yarın,

Maktel-i fıkır olan sahîfaların,

beytini okuyor,

'Bu beyit beynimde aylarca öttü' diyerek teessürü vücudunda taşıyor;

'Bu adam Peygamberime sövdü; babama sövse affederdim, fakat Peygamberime sövmek... Bunu ölürüm de hazmetmem' diyordu. Ve yukarıdaki mısraları yazmakta haklı olduğunu zannediyordu.

.....

Heyecanını göstermek için başkalarının arasında kavga çıkmasını bekleyecek yaşta bir genç de bu gürültüde Âkîf'e sövdü; 'Beynin sağır, gözün kör!' gibi lakırdılar söyleyerek!.. Âkîf, bir şiirle cevap verdi:

Ne yapsam, neyle kurtarsam şu yatmış inleyen halkı,

Deyip ezberden olsun gezdiğin vâkı' mıdır Şark'ı?

Benim beynim sağır, yahut gözüm körmüş, peki, lâkin,

Senin görgün yolundaymış da, keskinmiş de idrâkin,

Ne gördün, söyle evlâdım, ne duydun lütfen izah et.

Hayır, hâcet de yok izaha, pek meydanda mâhiyyet.

O mâhiyyet fakat iğrenç, o mâhiyyet fakat çirkin;

Niçin? Dersen, sıkılmak hiss-i insânîsi yok ilkin.

Evet beynim sağırdır, kâinatım çünkü hep feryâd!

İşitmem başka bir ses, milletim eylerken istimdâd!

Gözüm görmez, evet, zira muhitim kapkaranlıktır!

Fakat sînemde îmânım müebbed fecr-i sâdiktır.

Kör olmaz ağlayan gözler, sağırlaşmaz tutuşmuş beyn;

Yaşarmaz gözle yanmaz beyni hilkat addeder bir şeyn.

Geçilmez kakhahadan her taraf yangın içindeyken,
Yanan bir sîneden lâkin ne istersin, nedir öfken?
Beraber ağlamazsın, sonra, ‘Kör!’ dersin ‘Sağır!’ dersin:
Bu hissizlikten insanlık hem iğrensin, hem ürpersin.

Âkif bu şiiri Safahat’a sokmadı. Fikret aleyhinde yazdığı şeyleri de, yeniden bastırırken Safahat’tan çıkardı. Bu kavganın sanırım ki tek güzel tarafı budur.” (Kuntay, 1986, 98-99-100)

Mithat Cemal, bu eserinden sonra yazdığı İstiklâl Şairi Mehmet Âkif adlı eserinde detaylı bir şekilde anlattığı, İstiklâl Marşı’nın yazılışı konusuna da, önce bu eserde değinmiştir:

“İstanbul’da gazeteler manda isterken, Âkif’in göğsü, bir gün Ankara’da yazacağı İstiklâl Marşı ile doluydu. Yalnız marşın sesini Ankara’da buldu. Bu henüz sesi bulunmayan marş için, Maarif Vekâleti müsabaka açtı. Fakat, 724 şairin girdiği yarışa, kazanacak olan şair, tuhaf bir sebeple henüz girmiyordu. Çünkü, kazanana para vereceklerdi. Âkif ‘Nasıl gireydi? Memleketin kurtulacağını parayla mı söyleyecekti?’

Maarif Vekili Hamdullah Suphi’ye göre marşı Âkif yazdı. Yalnız, ikramiyeli bir işe Âkif’in girmeyeceğini biliyordu ve onun bu ikramiyeyi almamasını temin etti:

‘Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirâk buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdanelerinin matlûp şiiri vücuda getirmeleri maksadın husûlü için son çare olarak kalmıştır. Asîl endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyic vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim. 5 Şubat 1337 Umur-ı Maarif Vekili Hamdullah Suphi.” (Kuntay, 1986, 117)

Monografide, M. Akif’in Mısır yıllarına da değinilir:

“Âkif de Mısır’a gittiği zaman memleketinin bütün âbideleri onundu. Bir kişinin olacak kadar küçülen servet, onun gözünü kamaştıramazdı. Ve kolay paranın Mısır’daki coşkunuğunu Âkif, arkasında hazinelerini bırakan adamın soğukkanlılığı ile seyretti. Çünkü, İstanbul’da Süleymaniye camii,

çünkü Sivas'da Keykâvus türbesi, bu sütunlar, bu kubbeler hep onundu. İstanbul'a döndüğü zaman, Mısır'da gördüğü adamların kasırlarından, bana, bir tek çizgi getirmede. Salonlarının şeref mevkilerinde oturduğu prenslerin, ne vükelâ maaşlı mutbak nazırlarını biliyordu, ne de Sudan'da onların otuz bin liralık kaplan avlarını. O, bu hususî saraylardan cebinde iki şiirle döndü. Güneşin ve paranın insan etini pelteleştirdiği refah diyarında Firavun'un karşısına bir iskelet katılığıyla dikildi; ve bir iskeletin dudaksız dişleriyle Ehramlara en güzel lânetini haykırdı:

'Firavun'la Yüzyüze' şiiri.

Nil'in kenarında kendi bayrağını ağlayarak aradı:

Vatan-cüdâ gibiyim ceddimin diyarında;

Ne toprağında şu yurdun, ne cûybârında." (Kuntay, 1986, 126)

Kuntay'a göre, fakir M. Akif'in kalbine girerken giyinmez, zenginse soyunurdu; o, yaratılmışları sadece insan olduğu için severdi.

Eserde, Âkif'in, Mısır'da hastalıkla geçirdiği günler ve ömrünün son zamanları ile bu üzüntünün verdiği duygusal anlar da yansıtılmıştır:

"Hastalığını ihtiyarlık sanıyordu. Halbuki, o bünyenin, yaşından çok geç ihtiyarlaması lazımdı. Sonra, Allah'tan bir felaket bekliyordu. Günlerce bu cümleyi düşündüm:

'Bakalım Allah ne gösterecek?' Bu cümlenin üstümdeki tesiri, günler geçtikçe azalacaktı. Fakat birkaç ay sonra kızı Feride Hanım'a bir mektup geldi: '... Burada havalar gayet güzel gidiyor. Bununla beraber ben arkamdan paltoyu asla çıkaramıyorum. Mısır'da üşümek müsabakası açılrsa, hiç şüphe yok, ben kazanırım. Buna da hamdolsun... 5 Kânunusâni 1936'

Halbuki benim bildiğim, Mısır'ın her mevsiminde, Âkif, sıcağın şikâyet edecekti. İstanbul'da kar yağarken, o, benim hesabıma şaka, kendi hesabına gerçek, 'Hava bugün biraz serin!' derdi. Bu latifeler, bu ciddiler hepsi gözümün önüne geldi; kendi kendime 'Âkif ölüyor' dedim." (Kuntay, 138)

"Son Gün" başlığıyla yazdığı bölümde, Âkif'in öldüğü günü ve cenazesinin

kaldırılışını, o günkü üzüntülü duygularını da yansıtarak anlatır:

“Mısır apartmanına koştum. Odasına giremiyorum. Kapının kenarına başımı dayadım: Kızı Cemile, damadı Ömer Rıza bir köşede ağlıyorlar. Buruşuk, boş bir karyola... Yerde tabut... Diz çökerek, tabutta ölüyü öpen siyah giyinmiş kadın... Ayağa kalkınca kadını tanıdım: Her gün beyazlar içinde görmeye alıştığım hasta bakıcı.

Cenaze Bayezid'den kalkacak. Oraya gittim. Kimseler yok; bir cenazenin geleceği belli değil. Çok sonra birkaç kişi görüldü. Biraz sonra çıplak bir tabut geldi. ‘Bir fıkara cenazesi olmalı’ dedim. Mahir Usta, elinde bir bayrakla cenazeye koştı. Sebebinin anlamadım. Yine o anda yüzlerce genç peyda oldu. Üniversitenin büyük sancağına çıplak tabutu sardılar. Ellerimi yüzüme kapadım. Cenazeyi tanımıştım.

Al sancakla siyah Kâbe örtüsüne sarılan tabut, üniversite gençlerinin bir ürperme manzarası alan elleri üstünde gidiyordu. Cenazenin arkasında yekpâre bir karaltı yürüyordu; bunda bir damla ‘teşkilât’ yoktu; bunlar, bir işaretin, bir teşekkülün topladığı insanlar değildi; kendi kendine gelenlerin saflarıydı; sırf cenazeye gelmişler ve bu, şahidi olmayan güzel dostluktu. Cenaze arabası, tekerleklerinde, beygirlerinde şuurlaşan bir durgunlukla arkadan, uzaktan geliyordu.” (s. 151)

Yine aynı bölümde, “İstiklal Marşı’yla gömdüler. Fetihden beri şehrin toprağına kendi eseriyle gömülen ilk ölü” demektedir. (s. 152)

Mithat Cemal, eserinin “Seciyesi” adını verdiği ikinci bölümüne, Âkif’in resmini sözcüklerle çizerek başlar:

“Seciye sertliğinin unsurlaşması gibi katı bir alın... Sakalında uzunluğu kaybolan yüz... Siyah gözleri yuvarlak tesirini verirken bakışları sivri... Dişleri beyaz, sık ve bir teki bile noksansız... (Bütün dişleriyle güler, fakat gülmesinde bir teessürün rikkati var ve tebessümü göz bebeklerinde toplanır)... Başının hatırlattığı kadar omuzları enli değil... Göğsü kabarık... Vücudu ete, adale ve kemiğin galebesi... Elleri uzunca... Parmaklarının üstü kılı... Tırnakları az pembe, az kabarık ve uzun şekilli... (Konuşurken ellerini kullanmaz). Tane taneliğini kaybetmeyerek çabuk bir konuşma tarzı. İhtizazlı, temiz ve çok İstanbullu bir ses.” (Kuntay, 1986, 153)

Kuntay, onu dış görünüşüyle anlattıktan sonra, karakterinin oluşmasında önemli rol oynamış olan yetiştiği çevre ve okullarından bahseder. Önce, ayrıntılarıyla, Sarıgül’deki doğduğu evi ve ailesini anlatır:

“Bu evde, selamlık, kapı aralığından ibaret. Bütün ev harem.

İçindekilerin beş vakit namazlarını kazaya bırakmadıkları rahat ev...
Tavanları secdeyle kubbeleşen odalar...

Âkif bu evde doğdu.

.....

Bu evde doğan Âkif, bu evde ölmeyecek: Öldüğü zaman ev arsa idi. Peygamber'in yaşında ölen Âkif'in dünyaya gelmesine de sebep bir din vakasıdır: Annesi Emine Şerife Hanım'la Hoca Tahir Efendi bir hac vesilesiyle evlendiler." (Kuntay, 1986, 158)

Mithat Cemal, daha sonra, Âkif'in eğitiminden bahsederek, onun kişiliğinde bu eğitimin de önemini yadsıyamayacağımıza dikkat çekiyor:

"Manevi bir evde yetişen çocuk, bu müsbet ilimli mektebin, artık bütün manasıyla içindeydi. Kimya tahlilhanesinden çıkıp nebâtat laboratuvarına giriyor, toprağın üstünü ve altını okuyor, yerden bakınca rasathaneye tırmanıyordu. Fakat, gökyüzünün kaldırım kadar maddî ve malum olmasından da usanıyor, o zaman evine koşuyordu, ölen babasının Kur'an sesiyle hâlâ dolu olan küçük eve. Bu Kur'anlı ev... Bu rasathaneli mektep... Gökyüzüyle meşgul olan bu iki bina... İşte, hep bu iki binadan baktığı için, Âkif gökyüzünü iki tane sandı." (Kuntay, 1986, 164)

Onun kişiliğini oluşturan etkenlerden biri olarak da seyahatlerini gösterir yazar:

"Bu seyahatlerden dönen Âkif, artık, memleketini haritada tanıyan, kağıt ve mürekkep kokan şair değildi." (Kuntay, 1986, 172)

Âkif'in müzik sevgisi, Doğu ve Batı müziği ayırımı yapmaz:

"Bütün sevdiklerini Çamlıca'ya taşıyordu ve Şerif Muhiddin'in uduna onların da şaşığını gördükçe seviniyordu." (Kuntay, 1986, 187) "Bu köşke her Cumartesi bir keman 'virtuose'u geliyordu: Senelerden beri İstanbul'da yerleşen Macarlı Charles Berger." (Kuntay, 1986, 188)

Âkif'in karakterinde Kur'an ve dinî unsurlar çok önemlidir:

"Cevdet Paşa Kur'an nâsiridir, Âkif Kur'an şairi. Ancak ikisinin arasında fark var; Kur'an Cevdet Paşa'nın yalnız kültürünü, Âkif'in kültürüyle beraber seciyesini de yaptı." (Kuntay, 1986, 191)

Yazar, Âkif'in kişiliğindeki katı çizgiyi şöyle anlatır:

“Âkif için, kelimelerin mefhumu tek, bu mefhumların rengi tekti. Renkler kalın çizgilerle ayrılmıştı. Birinin nerede başlayıp, ötekinin nerede bittiği belli olmayan ve bir mefhuma girmiş iki renk onun dünyasında yoktu. Bir işin ‘takriben’liği, onun gözünde yalan kadar çirkindi. ‘Kırmızı’ya ‘pembe’ diyorsanız cürümdü. Ona dörtte gidecek de dördü on geçe gitmişseniz, geç kaldığınız bu on dakika kabahatti. Bundan, o, kocaman bir namus mefhumu çıkarıyordu. Ben de bu iri yarı namusa bazan kızıyor, bazan gülüyordum. Treni kaçıramazdınız: Namusa mugayirdi.” (Kuntay, 1986, 201)

Onun karakterinin tek rengini şu satırlarda da anlatmıştır Kuntay:

“Âkif’in gözünde insanlar iki kısımdı: Ya iyi, ya kötü. İyi olup da kötü tarafı olanlar, kötü olup da iyi ciheti bulunabilecekler yoktu. Sonra, bir adamın iyi veya fena olduğuna karar verildi mi, bu karardan dönülmezdi. Meselâ, ben 35 seneden beri mütemediyen iyi idim; siz de 45 yıldan beri bir düziye fena.” (Kuntay, 1986, 208)

Âkif’in müslümanlığını, Mithat Cemal şöyle anlatır:

“Müslümanlığı Âkif, ‘güzel’ diye değil, ‘doğru’ diye sevdi. Bu, din’i bir san’atkar gibi değil, bir mütefekkir gibi sevmekti. Onun içindir ki, ‘Secde, Leyla, Gece, Hicran’ gibi, ihtiyarlığında yazdığı tasavvuflu şiirlerinde bile ‘his mistisizmi’ değil, ‘fikir mistisizmi’ var. Âkif tekke müslümanı değil, cami müslümanıdır; onda cezbe’den ziyade secde var.” (Kuntay, 1986, 213)

Kuntay, melekler kadar temiz olan Akif’in masumiyetini hayranlıkla anlatır:

“İlk tanıdığım an ona inanamadım: Bir insan bu kadar temiz olamazdı; ‘caboin’di; ve fena aktör melek rolünü oynamaktan bir gün yorulacaktı, gayr-i tabii bir faziletten yorulan yüzünü bir gün görecektim. Fakat 35 sene bu gün gelmedi.” (Kuntay, 1986, 227)

Yazar, Âkif’in karakterinin çeşitli yönlerini, anılarıyla beraber anlattıktan sonra, eserinin son kısmında, “Sanat” yarımbaşlığı altında sanatının özelliklerini anlatır:

“Âkif şüire karanlık sokmadı. O, nazım şairidir; fakat nazmında çok şahsi bir ihtizaz vardır. Nazma getirdiği râşe, Safahat’ın tâ birinci kitabındaki bazı manzumeleriyle başlar: ‘Hasta, Küfe, Mahalle Kahvesi’ gibi.” (Kuntay, 1986, 254)

Kuntay'a göre, Mehmet Âkif, sanatında yerli olmaya özen gösteren bir sanatçıdır, şiirleri bazan mübalağayla "mahallî" olmak istediği için "mahalle" olur.

Şiirinin şekil özellikleri de "Sanatı" bahsinde anlatılmıştır:

"Kafiyeleri çok kere sürprizdir: 'Uyanmayan'a, 'uyan'ı kafiyeye yapar:

Düşman sesi duymak istemezsen,

Kardeş sesidir uyan bu sestem.

Kalkınca bakar ki akşam olmuş,

Vaktiyle uyanmayan bu sestem.

Minimini bir kafiyeye ile bir mezarlık çizer:

Şu mezarlar ki serilmiş yatıyor, ey yolcu,

Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!

'Ucu' gibi." (Kuntay, 1986, 276)

Onun şiirinde, ses de, işlediği konuya göre farklı özellikler gösterir:

"Üç esaslı sesi var: Konuşan ses, erkek ses, müstehzî ses..."

"Hayatının fârikası isyandır, şiirlerinin mevzuu da menfi..."

Kitabın "Bir Mecmua" başlığını taşıyan bölümünde, Sırat-ı Müstakîm dergisinin Âkif'in sanatını ve seviyesini etkilemesinden söz edilir. Mithat Cemal Kuntay, eserini; "Hakikat uğruna hayatını vermek" manasına gelen, Latince "Vitam İmpendere Vero" cümlesini başlık alan bölümle bitirir. "Hakikat uğruna hayatını vermeli" diyen Latin şairi gibi, bu Türk şairi de;

Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam!

diyordu. Seviyesi de, sanatı da iç içe duran iki dağdı:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam,

Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.

Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâle,

Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem kim demiş uysal koyunum?
Kesilir, belki, fakat çekmeye gelmez boynum.
Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git, diyemem aldırırım,
Çiğnerim, çiğnerim, hakkı tutar kaldırım.
–Altıncı Safahat, s. 65– (Kuntay, 1986, 367)

Kuntay, M. Akif'in meşhurluğundan bahsederken, ortaya çıkmak için beklemeyi bildiğini, otuz sene hep kendini aradığını ifade eder.

Ana hatlarıyla ele aldığımız bu monografide, M. Akif'in örnek edebî kişiliği, sanat ve edebiyat bakışı ile sanat özellikleri en küçük detaylarıyla anlatılmaktadır.

Sonuç

Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul romanını ve Mehmet Akif üzerine yazdığı eserleri incelediğimizde, M.C.Kuntay'ın hayatında Mehmet Akif'in önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. M.Cemal'in "Hayatımın 33 senesi idi" dediği "Büyük adam kültü M. Akif", onun eserlerinde objektif şekilde değerlendirilmektedir. Kuntay, bu konuyu ele almasının tek amacının, Akif'i gördüğü gibi, olduğu gibi göstermek olduğunu ifade etmektedir.

Bu eserlerde, şair M. Akif'in, şairliğinden öte edebî kişiliğini, hayata ve dünyaya bakış tarzını bir bütün olarak görmekteyiz. Üç İstanbul'da "acı adam", monografide ise "melek gibi" olmasına rağmen, zor bir karaktere sahip biri olarak bahsedilen M. Akif'in üç şeye inandığını görmekteyiz: Din, vatan ve sanat.

Eserleri incelediğimizde, İstiklal Marşı'yla toprağa gömülen "din, vatan ve sanat mümini"nin portresi, en küçük detaylarıyla ve bir bütün olarak ortaya çıkmakta; Osmanlı'nın çöküp Cumhuriyet'in kurulmaya başladığı büyük bir dönemde kendine özgü bir yer kapsadığı görülmektedir.

Kaynaklar

1. Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, Beşinci baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
2. Asgerzade, Lutfiye, "M. A. Ersoy ve Azerbaycan şairleri", *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler, 19-21 Kasım*, Burdur, 2008, s. 479-482.
3. Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul, 1971.
4. Çetin, Nurullah. *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
5. Ersoy, M. Â., *Safabat*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1979.
6. Hacıyeva, Maarife, "Marş ve Himn anlayışı M. A. Ersoy ve A. Cevat", *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler, 19-21 Kasım*, Burdur, 2008, s. 484-488.
7. Kazımova, Fergana, "Türk dünyasının iki ünlü şairi: Mehmet Akif Ersoy ve Ahmed Cavad", *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler, 19-21 Kasım*, Burdur, 2008, s. 265-270.
8. Korkmaz, Ramazan, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.
9. Kudret, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1987.
10. Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Akif Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.

11. Kuntay, Mithat Cemal, *Üç İstanbul*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2004.
12. Guliyev, Elman, “M. A. Ersoy yaratıcılığında Türk zafer tarihi ve istiklal duygularının terennümü”, *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler, 19-21 Kasım*, Burdur, 2008, s. 187-190.
13. Gündoğdu, Seriya, “Mehmet Akif’in Azerbaycan şairlerine etkisi”, *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler, 19-21 Kasım*, Burdur, 2008, s. 731-736.
14. Sızgen, Berna Akyüz, *Mithat Cemal Kuntay’ın ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında İstanbul*, doktora tezi, Ankara, 2009.
15. *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler, 2 cilt, 19-21 Kasım*, Burdur, 2008.